

NÅGRA DRAG I DET NUTIDA KRIGET

Av generallöjtnant AXEL LJUNGDAHL

EN FIENDE som genom krig vill påtvinga oss sin vilja kan göra detta antingen genom att bryta vår *vilja till motstånd* eller genom att beröva oss de *materiella möjligheterna* att föra krig.

För att vinna ettdera eller bägge av dessa syftemål tillgriper den anfallande någon av de s. k. betvingelsemetoderna: invasion, avspärrning och hemortsbekämpning.

För att utforma vårt försvar på rätt sätt måste vi bedöma fiendens troliga uppträdande mot oss. I det följande behandlas några grundläggande faktorer som påverkar vårt försvars utformning.

Jag är därvid nödsakad begränsa mig till flygoperativa aspekter på försvarsfrågan och är väl medveten om att ytterligare faktorer finnas att anföra — kanske främst i fråga om invasion och avspärrning.

Erfarenheter om hemortsbekämpningen under det senaste världskriget

Under det senaste världskriget framträdde hemortsbekämpningen som en möjlig självständig betvingelsemetod. Inledningsvis kan det

därför vara intressant att redovisa några erfarenheter från luftkriget mot Tyskland och Japan.

Om man med flyganfall vill träffa ett lands näringsliv, kan de riktas mot olika objekt i produktionskedjan, särskilt då

fabrikerna, där varorna tillverkas *energiförsörjningen*, som håller fabrikerna igång och

kommunikationerna, på vilka råvaror och halvfabrikat framföras, samt färdiga produkter avtransporteras.

Från världskriget finns erfarenheter beträffande samtliga dessa mål, och av särskilt intresse är att studera verkningarna mot kommunikationerna och energiförsörjningen. Efter 7 månaders anfall av det allierade bombflyget stod det tyska järnvägsväsendet inför ett fullständigt sammanbrott: antalet vagnslaster per månad sjönk till 20 % och antalet ton-km till 10 %. Kol utgjorde den viktigaste energikällan i Tyskland, och kolleveranserna sjönk på ett år till 30 %; detta utgjorde enligt rustningsminister Speer den viktigaste orsaken till Tysklands sammanbrott.

Vad elproduktionen beträffar, så

utgjorde den aldrig något primär-mål, men man fick en hel del skador »gratis» i samband med andra anfall, och sammanlagt nedgick kraftproduktionen med 20 à 25 %. Man har efter kriget räknat ut, att man skulle ha kunnat tillfoga det tyska näringslivet förkrossande slag med en mycket begränsad insats riktad direkt mot elproduktionen.

De anfall som utfördes under kriget medförde mycket allvarliga konsekvenser för krigsekonomin. Den samlade rustningsindustriens produktion sjönk således på 9 månaders tid från relationstalet 322 till 145.

Genom anfällen mot den syntetiska oljeindustrien sjönk produktionen av flygbensin till praktiskt taget noll och produktionen av bilbensin följde i stort sett samma kurva. Dessa anfall medförde automatiskt följdverkningar på produktionen av konstgjort gummi, och vidare följde — ävenledes »gratis» — biverkningar på ett antal olika kemiska industrier, som hade grundläggande betydelse för ammunitionstillverkningen.

Kriget i Europa slutade som bekant i maj 1945, men redan i mars uppgav rustningsministern Speer, att »det tyska näringslivet går mot ofrånkomlig kollaps inom 4–8 veckor». Enligt amerikanska beräkningar hade det aldrig varit nödvändigt att fullfölja marktruppernas invasion över Rhen och Oder för att besegra Tyskland — man

kunde helt enkelt ha stannat och väntat på frukterna av näringslivets kollaps. Som bekant dikterades emellertid de militära operationerna i hög grad av rent politiska motiv, vilka icke medgav ett dylikt handlande.

Från Japan föreligger liknande erfarenheter. Anfällen mot näringslivet — i förening med avspärrningen och anfällen mot befolkningscentra — undergrävde den japanska motståndskraften, så att man gav upp kampen, utan att amerikanerna behövde invadera det japanska hemlandet. Detta är ett märkligt faktum, ty japanska ledningen hade 2 miljoner soldater i beredskap för invasionsförsvaret. Men hela denna försvarsstyrka stod sysslolös; den behövde aldrig sättas och kunde icke nyttiggöras, medan landets motståndskraft urholkades bakifrån — eller rättare sagt, uppifrån.

Flyganfallens verkan mot näringslivet var alltså redan under världskriget betydande. Härvid är att märka, att anfällen mot näringslivet utfördes med långsamt tilltagande kraft. Den anfallna parten kunde därför åtminstone till en början delvis avhjälpa skadorna genom reparationsarbeten o. d. Kampen mot näringslivet fick alltså *då* karaktären av utnötning under relativt lång tid.

Flyganfallen utfördes delvis som stadsanfall, för att man samtidigt ville försvaga befolkningens psykiska motståndskraft. Denna mot-

ståndskraft blev också avsevärt anfrätt — det framgår av opinionsundersökningar efter kriget — men man kan icke påstå, att flyganfallen på något avgörande sätt nedslög viljan till motstånd. Maktmedlen var för svaga, och de personella förlusterna i dödade och svårt skadade låga, om man betraktar dem procentuellt i förhållande till befolkningen i hela Tyskland. Härtill bidrog naturligtvis, att hemortsanfallen, såsom redan nämnts, utfördes med långsamt tilltagande kraft, varigenom befolkningen bereddes tillfälle till motåtgärder och anpassning.

Den tekniska utvecklingen efter världskriget

De två *atombomber* som fälldes mot Japan i krigets elfte timme får naturligtvis icke i och för sig tillskrivas någon avgörande verkan, men de markerar övergången till en ny tidsålder i krigets historia. Sedan dess har atomstridsmedlens utveckling fortgått i stigande tempo och måste anses vara det, som dominerat den militärtekniska utvecklingen efter världskriget. Nyheter har framkommit, vilka icke kunde förutses för endast några år sedan.

Atomladdningarnas styrka har ökats genom effektivare uranbomber, och genom införande av vätebomber. De mot Japan fällda uranbomberna var i storleksordningen 20 kiloton (dvs. energiinnehållet

motsvarade 20 000 ton trotyl, det viktigaste sprängämnet i de konventionella bomberna); numera talar man om vätebomber på 15 000 kiloton, alltså — teoretiskt sett — 750 gånger starkare.

Atombomber kan numera även framställas i betydligt mindre storlek än förr, vilket medger en rikare differentiering vid användningen. Små atombomber, som dock har ungefär samma verkningsförmåga som japanbomberna, kan numera medföras i attackplan eller t. o. m. i jaktplan.

Utvecklingen har också avsett tillgången på atombomber. De ledande stormakterna — främst USA och Sovjet — anses nu disponera över ett sådant antal, att man icke längre behöver reservera dem endast för mål av särskild betydelse — den taktiska atombomben är på väg att betraktas som ett konventionellt vapen.

För att komplettera bilden av atombomben må det tilläggas, att den kostar mycket pengar att framställa. Men därmed är ingalunda sagt, att atombomben skulle vara ett dyrbart vapen i förhållande till dess verkningsförmåga. Snarare är den billig.

Men det räcker icke med förstörelsemedel, utan dessa måste också transporteras till målet, och härvid utgör *flygplanet* ännu det verksamaste medlet. Moderna bombplan har betydligt bättre prestanda, särskilt i fart och topphöjd, än de typer som fanns under andra världs-

kriget. Aktionsradien kan numera avsevärt förlängas genom lufttankning, som är en rutinföreteelse i det amerikanska flygvapnet.

Vid sidan av atomstridsmedlen framstår utvecklingen av *robotar* som den andra stora nyheten efter kriget. Det är ett oerhört arbete, som har lagts ner på att utveckla vapenbärare, och mycket betydande summor har investerats härför. Men de svårigheter som mött konstruktörerna har efter allt att döma varit större, än man förutsett. Det är än så länge bara några få robottyper, som är praktiskt användbara och flera av dessa är därtill av tvevelaktigt stridsekonomiskt värde.

Hur långt man inom stormakterna nått på arbetet med långtgående fjärrrobotar är svårt att få ett klart begrepp om, men av auktoritativa uttalanden och av utvecklingen på andra områden kan man dra en hel del slutsatser. Det är bekant, att man fortsätter att lägga ned betydande kostnader på att vidareutveckla bombflygplan, och dylika tillverkas alltfört. Den engelske premiärministern yttrade i våras under en parlamentsdebatt, att de engelska bombflygplanen »förväntas göra god nytta under många år», och ännu tydligare uttryckte sig generalen Twining, då han för kort tid sedan avgick från posten som flygvapenchef i USA och tillträdde en befattning som motsvarar vår överbefälhavare; beträffande den interkontinentala roboten yttrade han: »Det kommer

emellertid att dröja åtskilliga år, innan den kan bli annat än ett komplement till det bemannade bombflygplanet. Och det dröjer ytterligare många år, innan den kan bli en pålitlig ersättare för det bemannade bombflygplanet.»

Mot bombflygplan framstår ännu jaktflyget som huvudvapnet, och dess relativa styrka har ökats dels genom stridsledningssystemets utveckling, dels genom tillkomsten av jaktrobot. För att kunna verka på de extremt stora höjder där nutida bombflygplan kan uppträda, måste jaktflygplanet emellertid utformas på ett mycket speciellt sätt, vilket gör det mindre lämpat för andra uppgifter. Det är därför sannolikt, att luftförsvarsroboten utgör en lämpligare lösning för försvaret på dessa stora höjder. De luftförsvarsrobotar, som hittills framkommit har emellertid en så begränsad räckvidd, att de — liksom luftvärnet — utgör ett lokalt betonat försvarsmedel, medan jaktflygplanet kan utsträcka sitt försvar över ett större område. Eftersom antalet skyddsföremål i vårt långsträckt land är stort, blir det mycket dyrbart att bereda ett godtagbart skydd enbart genom lokala försvarsvapen.

Mycket ogrundat tal har förekommit, när man har sökt bedöma robotarna som stridsmedel, och i regel har man överdrivit deras möjligheter i nuläget. Ännu står vi endast i begynnelsen av »robot-åldern», och denna får överhuvudtaget icke fattas som ett utvecklings-

skede, som fullständigt och med ens avlöser »flygplanåldern». Man bör snarare räkna med ett utvecklingsskede, där både robotar och mera konventionella stridsmedel förekommer sida vid sida, en överlappningsperiod, under vilken robotvapnen successivt kan väntas träda i förgrunden. Detta bedömes vara en utveckling på lång sikt, som går relativt långsamt — men som ändå obevekligen bryter fram. Först när roboten bevisat sin pålitlighet och effektivitet, kommer den att ersätta en del av de bemannade flygplanen. Men även då kommer dessa att vara de effektivaste vapenbärarna mot många slag av mål. Antalet flygplan, såväl bomb- som attack- och jaktflygplan kommer att minska efterhand som robotarna kommer fram, men inom överskådlig tid kan det bemannade flygplanet icke avskaffas.

Den tekniska utvecklingens konsekvenser för anfällskriget

Man kan med fog påstå, att redan de luftkrigsmedel som fanns under andra världskriget kunde åstadkomma verkan av krigsavgörande natur. Det är uppenbart, att flyganfall med atombomber ökat dessa möjligheter. Avgörande resultat torde numera kunna nås på kort tid, antingen anfallen riktas mot de materiella möjligheterna till motstånd eller används för att slå en snabb knockout på folkets vilja att fortsätta motståndet. Åsikten att in-

vasion under alla förhållanden måste följa efter hemortsbekämpningen för att slutgiltigt nedslå ordnat motstånd är inte längre välgrundad. Ett besittningstagande av territorium får då i stället formen av ockupation. De växande möjligheterna att åstadkomma ett snabbt avgörande ökar sannolikheten för att flyg- och fjärrvapenanfall tillgripes som betvingelsemetod.

Försvaret mot hemortsbekämpning

Det är uppenbart, att flyganfallens oerhört ökade kraft medfört, att vi måste hålla vårt luftförsvar så effektivt som möjligt. I den militära delen av detta försvar utgör jaktflyget ännu ryggraden, men behovet av en luftförsvarsrobot, särskilt för de högsta höjderna framstår efter hand alltmer. För det lokala försvaret av viktiga skydds-föremål bör vi använda luftvärn, som alltjämt måste antagas få god verkan i det lägre höjdsiktet. Två synnerligen viktiga komponenter i luftförsvaret är luftbevakningen, som skall upptäcka målen, och stridsledningen, som skall möjliggöra, att man väljer rätt försvarsvapen och att detta ledes rätt mot målet.

Det viktigaste medlet i vår luftbevakning är radar. Men för att kunna utnyttja denna effektivt i ett eventuellt krig måste vi genomföra trådlös överföring av bilderna från långt framskjutna radarstationer till de centraler varifrån stridsled-

ningen utövas. Vi måste också gå in för ett automatiserat system där elektroniska räknemaskiner ger stridsledaren ett riktigt och ögonblickligt underlag för beslut. Ett sådant system är mycket dyrbart och kan därför inte införas på kort tid över hela landet. Men det är en logisk konsekvens av anfallsmedlens ökade kraft, att man lägger ner mera pengar på försvaret mot dem.

I arbetet på att göra vårt luftförsvar allt mer ägnat att lösa sina uppgifter måste vi beakta de ökade kraven på skydd. Vi får inte ta risken, att stora militära enheter slås ut samtidigt genom att t. ex. använda ett relativt litet antal stora och dyrbara flygbaser, på vilka vi baserar många flygplan. Vi måste i stället gå in för flera och billigare baser. Ju mer vi kan sprida våra försvarsanordningar, desto besvärligare blir det för fienden att slå ut alla. Genom ökat antal baser blir det också lättare för oss att koncentrera våra flygstridskrafter till de områden där de i varje tillfälle bäst behövs.

Av vårt aktiva luftförsvar kan man icke påräkna någon 100-proc. verkan — det kan intet luftförsvar i världen ge. Ett visst antal anfallsplan kommer alltid att passera igenom och den förstörelseverkan som även enstaka flygplan kan åstadkomma är ju utomordentligt stor. Mot robotar av projektiltyp kan varken jaktflyg, luftförsvarsrobotar eller luftvärn verka. Därför måste vårt *civilförsvar* arbeta sida

vid sida med det militära luftförsvaret. Dess uppgift är att i möjligaste mån minska verkan mot de två huvudgrupper av mål, som hemortsanfallen direkt avser, nämligen befolkningsanhopningarna (alltså städerna) och näringslivet. För näringslivets två Achilles-hälar — elkraften och järnvägarna — måste vi ordna en mycket stark reparationsberedskap.

Beträffande befolkningens skydd mot terroranfall torde det bli nödvändigt att räkna med en så långt gående utrymning, som de praktiska möjligheterna medger. För de delar av befolkningen som måste stanna kvar i städerna — för näringsliv eller för räddningstjänst — bör det ordnas skyddsrum. Utrymning är ett ofrånkomligt komplement till de aktiva försvarsåtgärderna — men kan ingalunda ersätta dessa. Om fienden, utan att hindras av ett aktivt luftförsvar, skulle få fullständig operationsfrihet över vårt land, kunde han med enkla medel åstadkomma så förintande verkningar mot näringsliv och kommunikationer, att förutsättningarna för den militära verksamheten och samhällslivets — om än nödtorftiga — funktion enbart härigenom undanryckes.

Vi måste så långt det är möjligt minska kraven på att näringslivet skall fungera i krig och i större omfattning än hittills planera lagring och förrådshållning som ersättning för produktionsminskningen. De militära behoven måste i huvudsak

vara tillgodosedda redan i fred. Vi får icke med säkerhet räkna med att någon krigsindustri skall kunna fungera. Det finns mycket som talar för att det kommande kriget blir kort men intensivt.

Invasionsförsvaret

Luftförsvaret utgör icke hela vårt försvarsproblem. Liksom vårt land kan besegras genom flyganfall, så kan det besegras även genom invasion. Vi måste bereda oss så, att vi kan möta även den betvingelsemetoden.

Vårt luftförsvar har direkta uppgifter även i invasionsförsvaret, eftersom en eventuell fiende utan tvivel kommer att använda sina flygstridskrafter som hjälpmedel både före och under invasionen. Ett starkt luftförsvar utgör därför en direkt förstärkning av invasionsförsvaret och kan icke sättas i motsatsförhållande till detta.

För offensiva operationer mot invasionsföretag kan vi använda vårt attackflyg och vid behov även jaktflyget. Den tekniska utvecklingen har ökat attackflygets verkansmöjligheter mot mål på sjön. Så länge vårt flyg är operationsdugligt, är det tveksamt om en angripare anser sig kunna igångsätta invasionsföretag. I alla händelser blir ett dylikt avsevärt försvårat.

Det överraskande krigsöppnandet

Av olika uppgifter kan man utläsa, att den amerikanska krigs-

makten, och i all synnerhet luftförsvaret, har en mycket hög beredskap. Luftbevakning och stridsledningsorganisation är i ständig verksamhet, vid alla jaktbaser står något förband i några få minuters startberedskap och runt de viktigaste skyddsföremålen finns luftvärns- och robotbatterier ständigt skjutberedda. Det är bekant, att likartade åtgärder, vilka framförallt medger en kontinuerlig luftbevakning och stridsledning, vidtagits även i länder med betydligt mindre resurser än USA. Denna för oss förvånande, mycket höga beredskap, som alltså tillämpas i djupaste fred, sammanhänger uppenbarligen med en sida i det nutida kriget, som beaktats alltför litet i detta land: en aggressiv stormakt kan utan några utåt synliga förberedelser släppa loss mycket omfattande flyganfall. Flygförband och baser finns tillgängliga redan i den rutinemässiga fredstjänsten, och förråd kan ordnas på lång sikt. Den mycket allvarliga innebörden i detta är, att den anfallande i krigets inledande skede kan tillfoga sin motståndare så allvarliga skador, att dennes militära försvar kvävs i sin linda: anfall mot baserna kan förlama både flygets och flottans möjligheter, liksom anfall mot kommunikationerna i stor utsträckning kan försvåra arméns mobilisering och i vissa fall förhindra dess uppmarsch. För den försvarande finns det endast ett logiskt försvar mot detta hot om ett överraskande

krigsutbrott, nämligen *hög beredskap*.

Hur denna beredskapsdoktrin i praktiken tillämpas i Ryssland är icke känt, men det kan vara av intresse att se bakom förlåten, vad den nutida ryska militärlitteraturen har att säga. Det finns en hel rad sovjetiska militärskribenter i framskjuten ställning, som har understrukt överraskningsmomentets ökade betydelse. Man har framhållit att överraskande anfall med atomvapen kan bli avgörande inte bara för initialframgångar utan för kriget i dess helhet. Det föreligger alltså en klar överensstämmelse mellan rysk och amerikansk uppfattning.

Sammanfattning och slutsatser

Av det föregående har framgått, att en fiende i ett nutida krig har möjlighet att genom flyganfall mot hemorten snabbt tillfoga oss förluster, som i och för sig kan bli krigsavgörande. Risken för att fienden skall tillgripa denna betvingelsemetod har därför ökat i den mån han önskar ett snabbt avgörande. Sannolikheten för att atombomber skall insättas mot vår hemort är då särskilt stor.

Enligt krigserfarenheterna kan emellertid hemortsanfall få en betydande kraft även utan atomvapen. Det bör också framhållas, att även om hemortsbekämpning icke tillgripes såsom ensam betvingelsemetod, kan flyganfall mot militära baser, kommunikationer, elkraft-

produktion och drivmedelsförråd få sådan verkan, att våra stridskrafterns förmåga att lösa sina uppgifter avsevärt minskas.

Som en följd av det ovanstående framstår nödvändigheten av att vi håller oss med ett *starkt militärt luftförsvar* och ett effektivt *civilförsvar*.

Vi har även sett, att vi måste kunna försvara oss mot *invasion*.

Frågeställningen beträffande avvägningen inom det militära försvaret kan icke vara antingen — eller av det enkla skälet, att motståndaren i så fall kan tillgripa den betvingelsemetod mot vilken vi saknar ett försvar. Den måste vara både — och.

Det är emellertid ingalunda lätt att i praktiken tillämpa »både — och»-principen. Av ekonomiska skäl måste statsmakterna fixera en kostnadsram för det totala försvaret, som gör avvägningen ytterligt svår. När vi bestämmer kostnadsfördelningen, måste vi skaffa oss den organisation och de vapen som ger den största effekten gentemot sannolika betvingelsemetoder.

Ju mera begränsningen i de totala försvarskostnaderna framtvingar en begränsning av stridskrafternas kvantitet, desto tydligare framstår nödvändigheten att kompensera detta genom en förbättrad kvalitet. Införandet av atombomber utgör utan tvivel den effektivaste kvalitetsförbättringsom i detta avseende är tänkbar.

Den relativa betydelsen av olika

komponenter i vårt totalförsvaret kan bedömas olika, och bedömningen får uppenbarligen icke göras ensidigt. Invasionsförsvaret och luftförsvaret utgör två av de viktigaste länkarna i totalförsvarets kedja — och ingen kedja är starkare än den svagaste länken. När man försöker bedöma de här två länkarnas relativa betydelse, får

man icke förglömma *tidsfaktorn*. Eftersom det måste ligga i vår motståndares intresse att snabbt göras slut på vår försvarsvilja, måste det för oss framstå såsom särskilt viktigt att tillgodose det försvar som skall förhindra ett snabbt sammanbrott för vårt land — och *då framstår behovet av ett starkt luftförsvaret som en ofrånkomlig realitet*.